

Θέματα Αρχαιολογίας

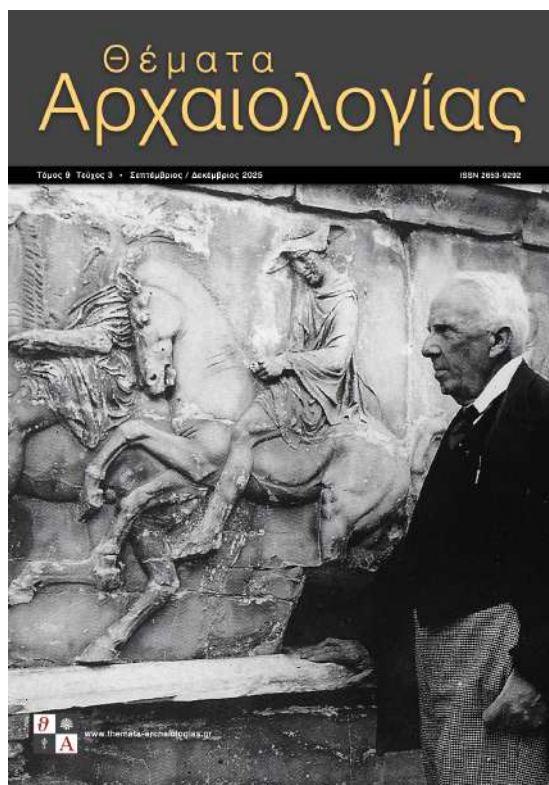
www.themata-archaiologias.gr | ISSN: 2653-9292

«Ανασκάπτοντας» τον Ιππόλυτο. Μύθος, τεκμήριο και αρχαιολογία του νου

Συγγραφέας: Δημήτρης Γαρουφαλής

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2026/08/excavating-hippolytus-2025-9-3-265-282.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 9, τεύχος 3, Σεπτέμβριος/Δεκέμβριος 2025, σ. 265-282

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

«Ανασκάπτοντας» τον Ιππόλυτο

Μύθος, τεκμήριο και αρχαιολογία του νου

Δημήτρης Γαρουφαλής

Φιλολόγος-Αρχαιολόγος

dimgaroufalis@gmail.com

Το άρθρο εξετάζει τον *Ιππόλυτο* του Ευριπίδη ως τραγωδία της ερμηνείας, εστιάζοντας στη δέλτο της Φαίδρας ως υλικό τεκμήριο που αποκτά εξουσία αποκομμένο από τις συνθήκες παραγωγής του. Η ανάγνωση αναπτύσσεται μέσα από τη συγκριτική, όχι ιστορικογενετική, συνάντηση δύο νεότερων προτύπων αναζήτησης του παρελθόντος: της αρχαιολογικής ανασκαφής του Ερρίκου Σλήμαν και της ψυχαναλυτικής ερμηνείας του Σίγκμουντ Φρόυντ. Η σλημανική επιθυμία υλικής επιβεβαίωσης του μύθου και η φροϋδική αντίληψη της επιβίωσης του ψυχικού παρελθόντος φωτίζουν τη λανθασμένη ανάγνωση του Θησέα. Υποστηρίζεται ότι το εύρημα, το σύμπτωμα και το γραπτό ίχνος δεν φέρουν αυτονόητο νόημα: αποτελούν αφετηρίες υποθέσεων για ένα απόν παρελθόν, των οποίων η ισχύς εξαρτάται από την αποκατάσταση των συμφραζόμενων και τον έλεγχο εναλλακτικών εξηγήσεων. Όταν, αντίθετα, ο ερμηνευτής ταυτίζει το ίχνος με το γεγονός και διαθέτει την εξουσία να επιβάλει την ανάγνωσή του, το γνωστικό σφάλμα μπορεί να μετατραπεί σε μη αναστρέψιμη πράξη.

Λέξεις ευρετηρίου

Ευριπίδης
Ιππόλυτος
Ερρίκος Σλήμαν
Σίγκμουντ Φρόυντ
δέλτος
τεκμήριο
αρχαιολογία του νου

Στον *Ιππόλυτο* του Ευριπίδη, η Αφροδίτη αποφασίζει να τιμωρήσει τον Ιππόλυτο, επειδή εκείνος αρνείται τη δύναμη του έρωτα και αφοσιώνεται αποκλειστικά στη λατρεία της Αρτέμιδος. Εμπνέει έτσι στη Φαίδρα, σύζυγο του Θησέα και μητριά του νέου, έναν έρωτα αθέμιτο και ακατανίκητο. Η Φαίδρα αγωνίζεται να διαφυλάξει την τιμή της, αλλά το μυστικό της αποκαλύπτεται στον Ιππόλυτο από την Τροφό. Έστερα από την οργισμένη αντίδρασή του, εκείνη επιλέγει τον θάνατο· πριν κρεμαστεί, όμως, αφήνει μια δέλτο στην οποία τον κατηγορεί ψευδώς ότι επείχερησε να

την βιάσει. Έτσι, όταν ο Θησέας επιστρέφει στην Τροϊζήνα, βρίσκει ενώπιον μιας σκηνής που απαιτεί ερμηνεία. Η Φαίδρα κείται νεκρή μέσα στον οίκο και από το χέρι της εξαρτάται μια δέλτος, ένα γραπτό μήνυμα σφραγισμένο με το δαχτυλίδι της. Το σώμα δεν μπορεί πλέον να μιλήσει· το γράμμα αναλαμβάνει να μιλήσει στη θέση του. Ο Θησέας λύνει τη σφραγίδα, διαβάσει την κατηγορία εναντίον του Ιππόλυτου και πιστεύει ότι έχει ανακαλύψει την αλήθεια. Μπροστά του βρίσκονται ένα νεκρό σώμα και ένα υλικό τεκμήριο· μια φαινομενικά αδιάρρηκτη συνάφεια ανάμεσα στο πάθημα και στη μαρτυ-

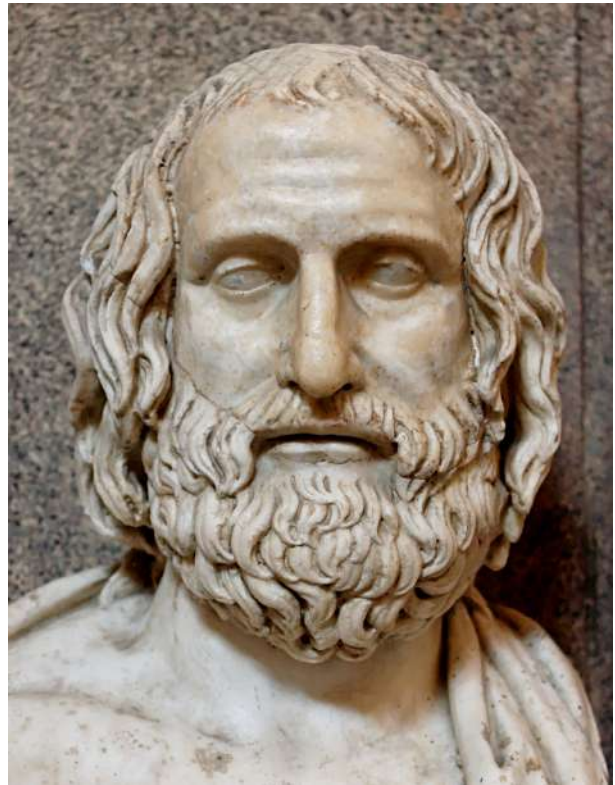
1. Ο θάνατος του Ιππόλυτου. Ελικωτός κρατήρας, 340-320 π.Χ. Στο άνω διάζωμα παρακολουθούν οι θεοί· στο κάτω, μια Ερινύα και ο ταύρος τρομοκρατούν τα άλογα και προκαλούν την πτώση του Ιππόλυτου.

ρία. Αυτό που αγνοεί είναι ότι δεν έχει ανακαλύψει την αλήθεια, αλλά μια κατασκευασμένη εκδοχή της.¹

Στη σκηνή αυτή συμπυκνώνεται ένα πρόβλημα που υπερβαίνει τη δραματουργική λειτουργία του γράμματος: με ποιον τρόπο ένα ίχνος του παρελθόντος αποκτά νόημα; Είναι το υλικό τεκμήριο φορέας μιας αλήθειας που περιμένει να αποκαλυφθεί ή μήπως το νόημά του παράγεται από εκείνον που το διαβάζει; Ο Θησέας αντιμετωπίζει τη δέλτο ως εύρημα το οποίο πιστεύει ότι ερμηνεύεται από μόνο του. Δεν εξετάζει τις συνθήκες της δημιουργίας του, δεν αναζητεί τα χαμένα συμφραζόμενα, δεν υποψιάζεται την πρόθεση που υπαγόρευσε την εγγραφή. Η οργή, η συζυγική τιμή και η πατρική εξουσία έχουν προδιαμορφώσει την ανάγνωσή του. Το τεκμήριο δεν τον παραπλανά απλώς· συναντά μέσα του μια αλήθεια ήδη έτοιμη να γίνει πιστευτή.

Υπό αυτή την έννοια, ο *Ιππόλυτος* μπορεί να διαβαστεί ως τραγωδία της ερμηνείας. Τα πρόσωπά του δεν αναμετρώνται μόνο με την επιθυμία, την αγνότητα, τον νόμο και τη θεϊκή βούληση, αλλά και με ίχνη των οποίων το νόημα παραμένει ασταθές. Η Φαίδρα επιχειρεί μέσω της γραφής να ελέγξει τη μεταθανάτια μνήμη της. Ο *Ιππόλυτος* υπερασπίζεται την αθωότητά του, αλλά ο λόγος του παραμένει δεσμευμένος από τον όρκο σιωπής που έδωσε στην Τροφό, όταν εκείνη του αποκάλυψε τον έρωτα της Φαίδρας· έτσι, δεν μπορεί να φανερώσει το μοναδικό στοιχείο που θα εξηγούσε την κατηγορία εναντίον του. Ο Θησέας καλείται να επιλέξει ανάμεσα στη γραπτή μαρτυρία της νεκρής και στον προφορικό λόγο του ζωντανού. Η επιλογή του αποδεικνύει ότι τα τεκμήρια δεν φέρουν μια αυτονόητη αλήθεια· αποκτούν εξουσία μέσα σε συγκεκριμένα καθεστώτα πίστης, φόβου και προσδοκίας.²

Το πρόβλημα αυτό επιτρέπει μια συγκριτική συνάντηση της ευριπίδειας τραγωδίας με δύο εμβληματικές μορφές της νεώτερης αναζήτησης του παρελθόντος: τον Ερρίκο Σλήμαν (Heinrich Schliemann, 1822-1890) και τον Σίγκμουντ Φρόυντ (Sigmund Freud, 1856-1939). Ο πρώτος στράφηκε προς τη γη, αναζητώντας στην υλικότητα των καταλοίπων την ιστορική αλήθεια του μύθου· ο δεύτερος προς τον ψυχισμό, αντιμετωπίζοντας τις μνήμες, τα όνειρα και τα συμπτώματα ως παραμορφωμένα ίχνη ενός παρελθόντος που δεν έχει πάψει να ενεργεί. Και οι δύο συμμερίζονται την πεποίθηση ότι τίποτε δεν χάνεται ολοκληρωτικά και ότι η αλήθεια μπορεί να

2. Μαρμάρινη ρωμαϊκή προτομή του Ευριπίδη, αντίγραφο ελληνικού πρωτοτύπου του 330 π.Χ. Μουσεία Βατικανού, Museo Pio-Clementino, αρ. ευρ. 302.

ανασυσταθεί μέσα από τα κατάλοιπά της. Συγχρόνως, όμως, το έργο τους αναδεικνύει έναν κοινό κίνδυνο: ο ανασκαφέας ή ο ερμηνευτής μπορεί να αναγνωρίσει στο εύρημα ακριβώς εκείνο που επιθυμεί εκ των προτέρων να βρει.

Η παρούσα μελέτη δεν προϋποθέτει κάποια άμεση ιστορική σχέση ανάμεσα στον Σλήμαν, στον Φρόυντ και στον *Ιππόλυτο* του Ευριπίδη. Τους προσεγγίζει ως εκπροσώπους δύο διαφορετικών, αλλά μορφολογικά συγγενών, τρόπων ανάκτησης του παρελθόντος: της αρχαιολογικής ανασκαφής και της ψυχαναλυτικής ερμηνείας. Μέσα από αυτή τη διπλή οπτική, η τραγωδία αναδεικνύεται σε πεδίο όπου το υλικό ίχνος, η ψυχική επιβίωση και η ερμηνευτική επιθυμία συναντώνται. Το κεντρικό της ερώτημα δεν είναι μόνο τι συνέβη στον *Ιππόλυτο*, αλλά και πώς ένα γραπτό κατάλοιπο κατόρθωσε να επιβάλει ως πραγματικότητα κάτι που δεν συνέβη ποτέ.³

Η δέλτος της Φαίδρας έχει ήδη μελετηθεί ως σκηνικό αντικείμενο, ως μέσο μεταθανάτιου ελέγχου της φήμης και ως παράγοντας που μετασηματίζει τη δραματική δράση. Η παρούσα μελέτη προ-

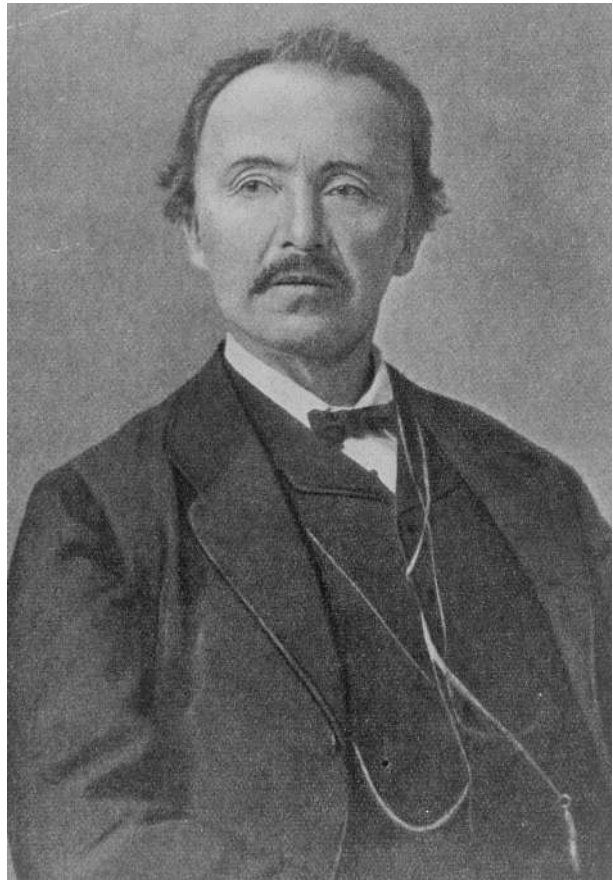
τείνει μια διαφορετική μετατόπιση: την εξετάζει ως εύρημα αποσπασμένο από τα συμφραζόμενα της παραγωγής του και τον Θησέα ως ερμηνευτή του οποίου η επιθυμία και η εξουσία μετατρέπουν το ίχνος σε αδιαμφισβήτητη αλήθεια. Η συγκριτική συνάντηση με τον Σλήμαν και τον Φρόυντ διαμορφώνει έτσι ένα ερμηνευτικό μοντέλο για τη σχέση ανάμεσα στο τεκμήριο, στα συμφραζόμενά του και στην εξουσία εκείνου που το διαβάζει.⁴

Ο Σλήμαν και η επιθυμία της υλικής αλήθειας

Στον 19ο αιώνα, η αρχαιολογία συγκροτείται σταδιακά ως επιστημονικός κλάδος, διατηρώντας ωστόσο ισχυρούς δεσμούς με τον ρομαντισμό, τη φιλολογία και την αναζήτηση των απαρχών. Μέσα σε αυτό το πνευματικό περιβάλλον, ο Ερρίκος Σλήμαν ενσαρκώνει με τον πιο έντονο τρόπο την πεποίθηση ότι ο *μύθος* δεν αποτελεί μόνο ποιητική επινόηση, αλλά διασώζει έναν ιστορικό πυρήνα που μπορεί να ανακτηθεί μέσα από την ύλη. Για εκείνον, η ομηρική αφήγηση δεν ήταν απλώς αντικείμενο αισθητικής συγκίνησης ή φιλολογικής ερμηνείας· λειτουργούσε σχεδόν ως χάρτης, ικανός να οδηγήσει τον ανασκαφέα στα κατάλοιπα ενός κόσμου τον οποίο ο χρόνος είχε καλύψει, χωρίς όμως να τον εξαφανίσει.⁵

Η στάση αυτή δεν αποτελούσε αποκλειστικά προσωπική ιδιορρυθμία του Σλήμαν. Εντασσόταν σε μια ευρύτερη φάση της αρχαιολογικής σκέψης, κατά την οποία η έρευνα του υλικού παρελθόντος παρήγαγε στενά εξαρτημένη από τα κείμενα και από τη ρομαντική αναζήτηση των ιστορικών απαρχών. Όπως έχει δείξει ο Bruce G. Trigger, η κλασική αρχαιολογία αναπτύχθηκε επί μακρόν μέσα σε ένα κειμενοκεντρικό πλαίσιο: τα κατάλοιπα δεν προσεγγίζονταν πάντοτε ως αυτόνομο πεδίο έρευνας, αλλά ως μέσα επιβεβαίωσης μιας ιστορίας ήδη γνωστής από τη γραπτή παράδοση.⁶ Η σλημανική εμπιστοσύνη στον Όμηρο συνιστά ακραία εκδήλωση αυτής της στάσης. Η ανασκαφή καλείτο να αποδείξει την αλήθεια του κειμένου και ο ανασκαφέας να αναγνωρίσει μέσα στην ύλη τα πρόσωπα και τα γεγονότα που η ανάγνωση είχε ήδη εγκαταστήσει στη φαντασία του.

Η αναζήτηση της Τροίας στο Χισαρλίκ της ΒΔ Μικράς Ασίας και οι μεταγενέστερες ανασκαφές του στις Μυκήνες στηρίχθηκαν σε αυτή την εμπιστοσύνη προς τη *μνήμη του μύθου*. Ο Σλήμαν δεν αρκέστηκε να υποθέσει ότι πίσω από τα ομηρικά έ-

3. Ερρίκος Σλήμαν (1822-1890).

πη υπήρχαν αμυδρές αναμνήσεις της Εποχής του Χαλκού. Επιδίωξε να αποκαταστήσει άμεσες αντιστοιχίες ανάμεσα στα πρόσωπα και στα αντικείμενα της αφήγησης και στα αρχαιολογικά κατάλοιπα που έφερε στο φως. Ο λεγόμενος «Θησαυρός του Πριάμου» και η νεκρική προσωπίδα που συνδέθηκε με τον Αγαμέμνονα είναι τα χαρακτηριστικότερα προϊόντα αυτής της επιθυμίας. Η ονοματοδοσία προηγήθηκε συχνά της ασφαλούς χρονολόγησης: το εύρημα αναγνωριζόταν μέσα από το μυθικό πρόσωπο που ο ανασκαφέας επιθυμούσε να συναντήσει.⁷

Η πρακτική αυτή δεν αναιρεί τη σημασία των ανακαλύψεών του. Ο Σλήμαν συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάδειξη του προϊστορικού αιγαιακού κόσμου και κατέδειξε ότι οι τόποι που συνδέονταν με την επική παράδοση περιείχαν υλικά κατάλοιπα πολύ παλαιότερων πολιτισμών. Παράλληλα, όμως, κατέδειξε —χωρίς να το επιδιώξει— ότι η ανασκαφή δεν αποτελεί ουδέτερη αποκάλυψη μιας αλήθειας κρυμμένης στο έδαφος. Ο ανασκαφέας προσέρχεται

4. Η Σοφία Σλήμαν φορώντας κοσμήματα από το σύνολο που ονομάστηκε «Θησαυρός του Πριάμου», περ. 1873. Η φωτογραφική σκηνοθεσία αποτυπώνει παραδειγματικά τη σύνδεση του αρχαιολογικού ευρήματος με την ομηρική αφήγηση.

5. Χρυσό νεκρικό προσωπείο από τον Τάφο V του Ταφικού Κύκλου Α των Μυκηνών, 16ος αιώνας π.Χ., γνωστό ως «προσωπείο του Αγαμέμνονα». Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

στο πεδίο έχοντας ήδη διαμορφώσει ερωτήματα, προσδοκίες και αφηγηματικά σχήματα. Δεν παρατηρεί απλώς τα ευρήματα· επιλέγει ποια από αυτά θα θεωρήσει σημαντικά, πώς θα τα συσχετίσει και σε ποιο ιστορικό αφήγημα θα τα εντάξει.⁸

Η μεγάλη ανασκαφική τομή του Σλήμαν στο Χισαρλίκ αποτελεί το υλικό αποτύπωμα αυτής της προεπιλημμένης βεβαιότητας. Αναζητώντας την *Τροία του Πριάμου* στα βαθύτερα στρώματα του λόφου, προχώρησε με ταχύτητα μέσα από μεταγενέστερες φάσεις, προκαλώντας απώλειες σε αρχαιολογικά συμφραζόμενα που σήμερα θα θεωρούνταν ανεπανόρθωτες. Η αρχαιότερη επίχωση αντιμετωπίστηκε σχεδόν αυτονόητα ως φορέας μιας αρχικής και, επομένως, αυθεντικότερης αλήθειας. Η μεταγενέστερη έρευνα έδειξε ότι ο οικισμός τον οποίο ταύτισε με την ομηρική Τροία ήταν πολύ παλαιό-

τερος από την εποχή στην οποία θα μπορούσε να τοποθετηθεί ένας ενδεχόμενος ιστορικός πυρήνας του Τρωικού Πολέμου. Η κάθοδος προς το βάθος δεν είχε οδηγήσει αυτομάτως και στην ιστορική αλήθεια.⁹

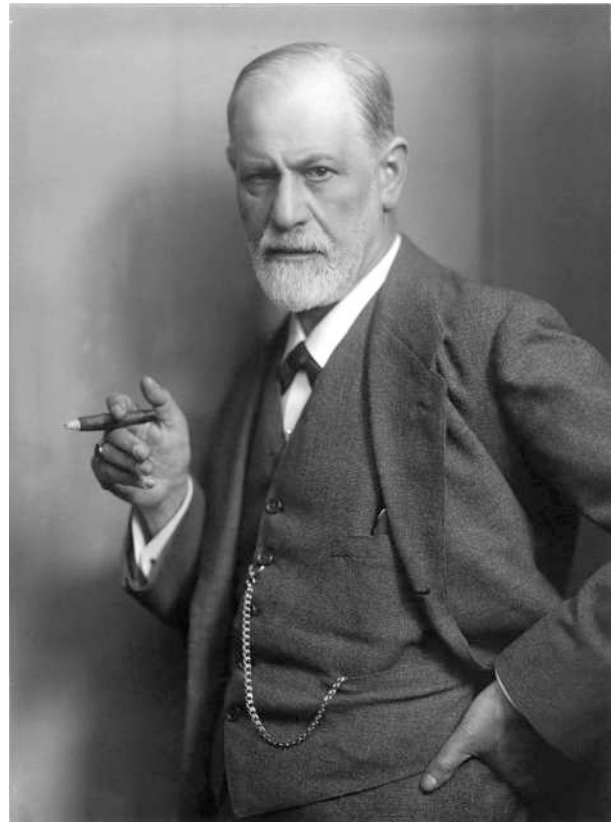
Η περίπτωση του Σλήμαν αποκαλύπτει έτσι μια κρίσιμη δισημία της ανασκαφικής πράξης. Για να καταστήσει ορατό το παρελθόν, η ανασκαφή παρεμβαίνει αναπόφευκτα στην υλική του διάταξη. Αφαιρεί επιχώσεις, διαχωρίζει στρώματα και αποσπά αντικείμενα από τη θέση στην οποία διατηρήθηκαν. Η γνώση εξαρτάται επομένως όχι μόνο από το εύρημα, αλλά και από την πιστή καταγραφή των σχέσεών του με τα υπόλοιπα κατάλοιπα. Όταν αυτές οι σχέσεις χαθούν, το αντικείμενο μπορεί να παραμένει εντυπωσιακό, αλλά η ιστορική του σημασία γίνεται περισσότερο ευάλωτη στις επιθυμίες του ερμηνευτή.¹⁰

Εδώ ακριβώς η αρχαιολογική εμπειρία του Σλήμαν αποκτά σημασία για την ανάγνωση του *Ιππόλυτου*. Η συγγένεια δεν βρίσκεται σε κάποια υποθετική ερμηνεία της τραγωδίας από τον ίδιο, αλλά σε έναν κοινό μηχανισμό πρόσληψης του τεκμηρίου. Όπως ο Σλήμαν έτεινε να αναγνωρίζει στα ευρήματα τα πρόσωπα που είχε ήδη αντλήσει από τον Όμηρο, έτσι και ο Θησέας αναγνωρίζει στο γράμμα της Φαίδρας την αλήθεια που η τιμή, ο φόβος και η οργή του τον έχουν προετοιμάσει να δεχθεί. Και στις δύο περιπτώσεις, το υλικό ίχνος αποκτά κύρος επειδή φαίνεται να επιβεβαιώνει μια προϋπάρχουσα αφήγηση. Το σφάλμα δεν βρίσκεται στην πίστη ότι τα κατάλοιπα μπορούν να μιλήσουν για το παρελθόν, αλλά στη βεβαιότητα ότι μπορούν να μιλήσουν χωρίς συμφραζόμενα και χωρίς κριτικό έλεγχο της επιθυμίας εκείνου που τα ερμηνεύει.

Ο Φρόντ και η επιβίωση του ψυχικού παρελθόντος

Αν ο Σλήμαν αναζητούσε στη γη τα υλικά κατάλοιπα του μυθικού παρελθόντος, ο Σίγκμουντ Φρόντ στράφηκε προς έναν διαφορετικό τόπο «ανασκαφής»: τον ανθρώπινο ψυχισμό. Η αρχαιολογία δεν αποτελεί στο έργο του ένα περιστασιακό ρητορικό σχήμα, αλλά επανερχόμενο πρότυπο για την κατανόηση της μνήμης, της απώθησης και της αναλυτικής ερμηνείας. Τα όνειρα, οι παραδρομές (*Fehlleistungen*), οι επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές και τα νευρωτικά συμπτώματα αντιμετωπίζονται ως κατάλοιπα ενός παρελθόντος που δεν έχει εξαφανιστεί. Όπως ένα θραύσμα διατηρεί ίχνη του συνόλου από το οποίο αποσπάστηκε, έτσι και το σύμπτωμα παραπέμπει σε μια ψυχική σύγκρουση που δεν είναι πλέον άμεσα προσβάσιμη στη συνείδηση.

Η συγγένεια ανάμεσα στην ψυχανάλυση και στην αρχαιολογία δηλώνεται ρητά σε διαφορετικές περιόδους της φροϋδικής σκέψης. Στις πρώιμες κλινικές του παρατηρήσεις, ο αναλυτής εμφανίζεται ως εκείνος που απομακρύνει διαδοχικά στρώματα ψυχικού υλικού, ακολουθώντας αντιστάσεις, κενά και παραμορφώσεις. Αργότερα, στο κείμενο *Κατασκευές στην ανάλυση* (*Konstruktionen in der Analyse*, 1937), ο Φρόντ συγκρίνει την εργασία του αναλυτή με το έργο του αρχαιολόγου που ανασυνθέτει ένα κατεστραμμένο οικοδόμημα από τα θεμέλια, τα σωζόμενα τμήματα και τα διάσπαρτα μέλη του. Η ανασύνθεση, ωστόσο, δεν αποτελεί απλή επαναφορά ενός παρελ-

6. Ο Σίγκμουντ Φρόντ, περ. 1921.

θόντος που διατηρήθηκε ακέραιο. Τόσο ο αρχαιολόγος, όσο και ο αναλυτής εργάζονται με ελλείψεις: καλούνται να αποκαταστήσουν σχέσεις ανάμεσα σε αποσπασματικά ίχνη, χωρίς να μπορούν να παρατηρήσουν άμεσα το αρχικό σύνολο.¹¹

Η πιο τολμηρή εικόνα της επιβίωσης του ψυχικού παρελθόντος αναπτύσσεται στο έργο *Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας* (*Das Unbehagen in der Kultur*, 1929/1930). Ο Φρόντ καλεί τον αναγνώστη να φανταστεί τη Ρώμη όχι ως πραγματική πόλη, αλλά ως ψυχική οντότητα, μέσα στην οποία όλες οι ιστορικές της φάσεις εξακολουθούν να υπάρχουν συγχρόνως. Στον ίδιο τόπο θα έπρεπε να διατηρούνται άθικτα τα αρχαιότερα τείχη, τα αυτοκρατορικά οικοδομήματα, οι μεσαιωνικές κατασκευές και η νεώτερη πόλη. Η εικόνα παραβιάζει συνειδητά τους νόμους του υλικού χώρου: κανένα κτίσμα δεν μπορεί να καταλαμβάνει ταυτόχρονα την ίδια θέση με όλα όσα προηγήθηκαν και ακολούθησαν. Ακριβώς αυτή η αδυναμία καθιστά τη μεταφορά εύγλωττη. Ο ψυχικός χρόνος δεν ταυτίζεται με την αρχαιολογική στρωματογραφία. Το μεταγενέστερο δεν καταστρέ-

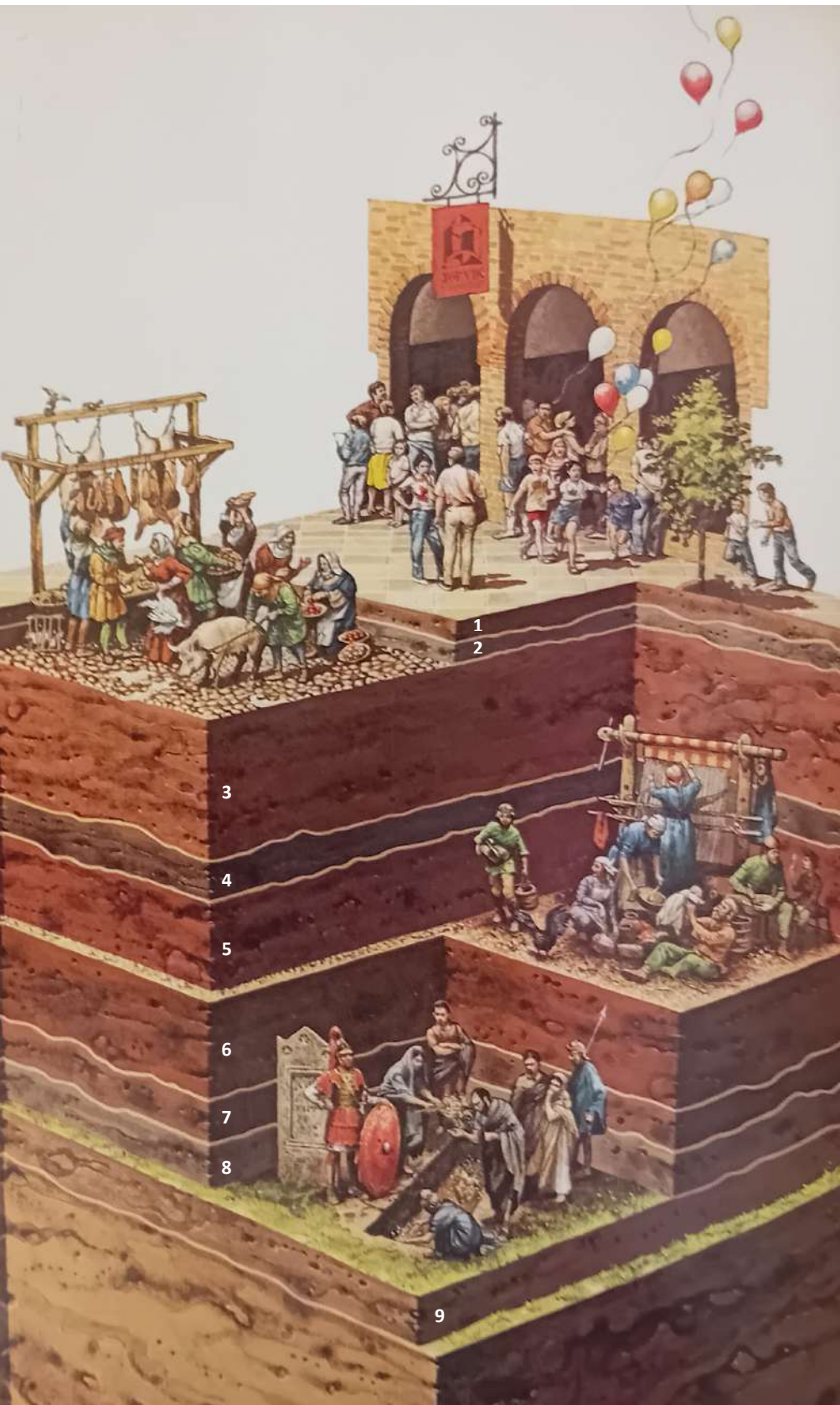
7. Το γραφείο του Φρόυντ περιβαλλόμενο από αρχαιότητες. Η εικόνα δείχνει τη συνύπαρξη της καθημερινής αναλυτικής εργασίας —γραφείο, βιβλία, χειρόγραφα— με τις αρχαίες μορφές.

φει αναγκαστικά το προγενέστερο· μπορεί να συνυπάρχει μαζί του, να το μεταμορφώνει και να ενεργοποιείται από αυτό.¹²

Η απώθηση, επομένως, δεν είναι διαγραφή. Μια επιθυμία ή μια τραυματική εμπειρία που αποκλείεται από τη συνείδηση δεν παύει να δρα. Επιστρέφει μετασηματοποιημένη μέσα στο όνειρο, στο σύμπτωμα, στην επανάληψη ή στη γλώσσα. Το ψυχικό ίχνος δεν αποτελεί πιστό αντίγραφο του γεγονότος που το παρήγαγε· είναι ήδη αποτέλεσμα παραμόρφωσης, άμυνας και μεταγενέστερης επεξεργασίας. Για τον λόγο αυτό, η αναλυτική εργασία δεν μπορεί να περιοριστεί στην αποκάλυψη ενός υποτιθέμενου αρχικού στρώματος. Η σημασία ενός συμπτώματος προκύπτει από τη θέση του μέσα σε ένα δίκτυο συνειρ-

μών, βιωμάτων και συγκρούσεων. Όπως το αρχαιολογικό αντικείμενο απογυμνωμένο από τα συμφραζόμενά του μπορεί να οδηγήσει σε αυθαίρετες ταυτίσεις, έτσι και ένα μεμονωμένο ψυχικό ίχνος δεν διαθέτει μία αυτονόητη και μοναδική ερμηνεία.¹³

Εδώ διαφαίνεται συγχρόνως η δύναμη και το όριο της αρχαιολογικής μεταφοράς. Στην ανασκαφή, τα στρώματα καταλαμβάνουν διαφορετικές θέσεις και η μεταξύ τους ακολουθία μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να αποκατασταθεί. Στον ψυχισμό, αντιθέτως, οι χρόνοι συμπλέκονται: μια παλαιά επιθυμία μπορεί να αποκτήσει νέο νόημα εκ των υστέρων, ενώ μια μεταγενέστερη εμπειρία μπορεί να αναδιοργανώσει τον τρόπο με τον οποίο βιώνεται και θυμάται το παρελθόν. Ο αναλυτής δεν ανακαλύπτει απλώς

8. Ο χρόνος ως στρωματογραφία. Σχηματική αναπαράσταση τεσσάρων από τα εννέα κύρια στρώματα ανθρώπινης εγκατάστασης που αποκάλυψαν οι ανασκαφές της δεκαετίας του 1970 στην Υόρκη της Αγγλίας, σε βάθος περίπου 7,6 μέτρων. Στην επιφάνεια, οι επισκέπτες συγκεντρώνονται στο σύγχρονο εμπορικό κέντρο Coppergate (1)· χαμηλότερα διακρίνονται τα λιθόστρωτα της μεσαιωνικής Υόρκης (3), όπου ένα πανηγύρι φέρνει αγοραστές και πωλητές στον δρόμο για να διαπραγματευθούν τις τιμές· μια εγκατάσταση των Βίκινγκ στο Γιόρβικ, με σκηνή οικιακής υφαντικής δραστηριότητας (6), και, στο βαθύτερο εικονιζόμενο επίπεδο (9), το ρωμαϊκό Eboracum, όπου ένας Ρωμαίος στρατιώτης παρακολουθεί μια ταφή κοντά στο ρωμαϊκό φρούριο το οποίο ιδρύθηκε στην περιοχή το 71 μ.Χ. Η εικόνα αποδίδει παραστατικά τη βασική αρχή της στρωματογραφίας: κάθε φάση ανθρώπινης παρουσίας αφήνει υλικά κατάλοιπα, ενώ το παρόν οικοδομείται κυριολεκτικά επάνω στα ίχνη διαδοχικών παρελθόντων. Συγχρόνως, φωτίζει τη διπλή προβληματική του άρθρου. Για τον Σλήμαν, η κάθοδος προς τα βαθύτερα στρώματα συνδέθηκε με την προσδοκία προσέγγισης μιας αρχαιότερης και αυθεντικότερης ιστορικής πραγματικότητας· η ανασκαφική του βιασύνη έδειξε, ωστόσο, ότι η αναζήτηση του επιθυμητού παρελθόντος μπορεί να καταστρέψει τα ενδιάμεσα συμφραζόμενα που καθιστούν δυνατή την κατανόησή του. Στη φροϋδική σκέψη, αντίθετα, η στρωματογραφία λειτουργεί ως ισχυρή αλλά ατελής μεταφορά του ψυχισμού: το παλαιότερο δεν παραμένει απλώς θαμμένο κάτω από το νεότερο, αλλά επιβιώνει μέσα του, μετασχηματίζεται και μπορεί να επανενεργοποιηθεί στο παρόν. Και στις δύο περιπτώσεις, το ίχνος δεν αποτελεί αυτάρκη αποκάλυψη της αλήθειας· αποκτά ιστορικό ή ψυχικό νόημα μόνο μέσα από την αποκατάσταση των σχέσεων που το συνδέουν με τα υπόλοιπα κατάλοιπα.

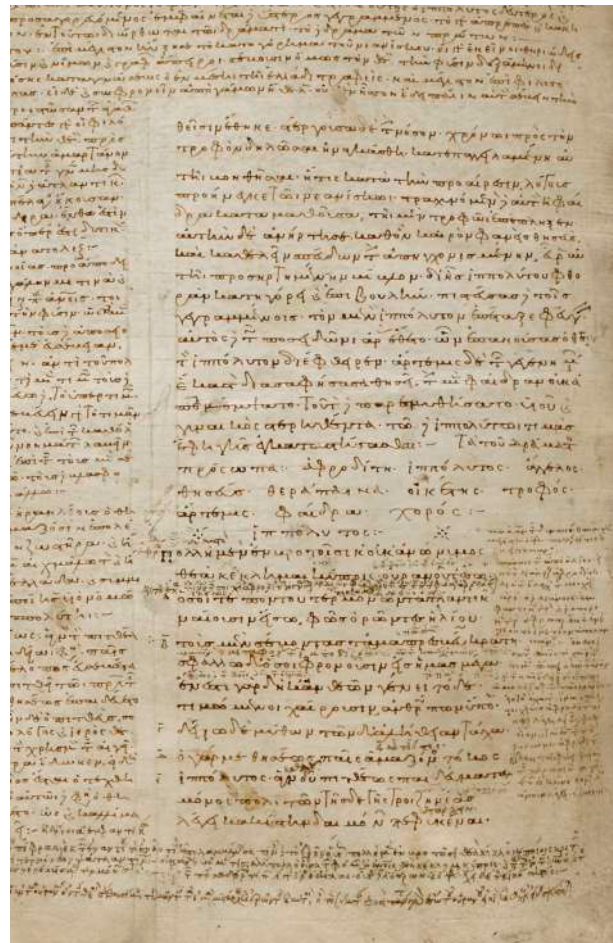
κάτι αμετάβλητο που περιμένε θαμμένο· συμμετέχει στην κατασκευή μιας ερμηνείας η οποία οφείλει να δοκιμαστεί απέναντι στην ιστορία και στις αντιστάσεις του αναλυόμενου.¹⁴

Από αυτή την άποψη, ο *Ιππόλυτος* δεν προσφέρεται για μια απλοϊκή αντιστοιχιστική προσώπων και ψυχαναλυτικών εννοιών. Η Φαίδρα δεν είναι απλώς η ενσάρκωση της απωθημένης επιθυμίας, ούτε ο *Ιππόλυτος* ένα αμυγές σύμβολο εγκράτειας. Η τραγωδία δραματοποιεί τον τρόπο με τον οποίο ό,τι αποκλείεται επιστρέφει με παραμορφωμένη και καταστροφική μορφή. Η επιθυμία που δεν μπορεί να ειπωθεί μετατρέπεται σε κατηγορία· η γνώση που δεσμεύεται από τον όρκο γίνεται σιωπή· η αθωότητα που δεν μπορεί να αποδειχθεί εμφανίζεται ως ενοχή. Το παρελθόν επιβιώνει, αλλά δεν επιστρέφει ποτέ αδιαμεσολάβητο. Επανέρχεται μέσα από τα ίχνη, τις μεταμορφώσεις και τις ερμηνείες που του επιβάλλουν οι ζωντανοί.

Ο *Ιππόλυτος* ως τραγωδία της μονομέρειας

Η διπλή αυτή προβληματική του ίχνους και της ερμηνείας προϋποθέτει, ωστόσο, μια ακριβέστερη ανάγνωση της ίδιας της τραγωδίας. Η σύγκρουση του *Ιππόλυτου* δεν οργανώνεται γύρω από μια απλή αντίθεση ανάμεσα στην αθωότητα και στην ενοχή, στην αγνότητα και στη διαφθορά. Ο Ευριπίδης οικοδομεί έναν κόσμο στον οποίο καθεμία από τις κεντρικές μορφές αναγνωρίζει ένα μόνο μέρος της ανθρώπινης εμπειρίας και το μετατρέπει σε απόλυτη αρχή. Η τραγωδία γεννιέται από αυτή τη μονομέρεια: από την αξίωση μιας επιμέρους αλήθειας να καταλάβει ολόκληρο το πεδίο της ζωής, αποκλείοντας ό,τι δεν μπορεί να ενσωματώσει. Η επιθυμία, η αγνότητα, η τιμή και ο νόμος δεν είναι καθαντά καταστροφικά. Γίνονται τέτοια όταν αποσπώνται από τις άλλες δυνάμεις που θα μπορούσαν να τα περιορίσουν.

Η αρχική αντιπαράθεση ανάμεσα στην Αφροδίτη και στην Αρτέμιδα προσδίδει σε αυτή τη σύγκρουση κοσμικές διαστάσεις. Η Αφροδίτη εμφανίζεται στον πρόλογο για να αναγγείλει την τιμωρία του *Ιππόλυτου*, επειδή εκείνος αρνείται να αναγνωρίσει την εξουσία της. Ο ήρωας δεν επιλέγει απλώς μια εγκρατή ζωή ούτε αφοσιώνεται μόνο σε μια παρθενική θεότητα. Περιφρονεί την Αφροδίτη και αποκλείει από τον κόσμο του τη σεξουαλικότητα, τον γάμο και τη γενετήσια συνέχεια. Η αφοσίωσή του στην Αρτέμι-

9. Η αρχή του *Ιππολύτου* του Ευριπίδη στον κώδικα *Parisinus graecus* 2713, φ. 82v, 11ος αιώνας. Bibliothèque nationale de France.

δα αποκτά χαρακτήρα αποκλειστικό: ο *Ιππόλυτος* διεκδικεί μια προνομιακή εγγύτητα προς τη θεά και φαντάζεται ότι μπορεί να παραμείνει έξω από το πεδίο της επιθυμίας.¹⁵

Η στάση του περιέχει επομένως μια μορφή *ύβρεως*. Η αγνότητά του είναι γνήσια, αλλά δεν είναι αθώα από αλαζονεία. Στηρίζεται στην ψευδαίσθηση ότι ένα μέρος της ανθρώπινης φύσης μπορεί να αποκοπεί χωρίς συνέπειες. Ο *Ιππόλυτος* δεν καταπιέζει απλώς μια προσωπική επιθυμία· αρνείται την ίδια τη νομιμότητα της επιθυμίας ως συστατικού της ανθρώπινης ζωής. Όταν πληροφορείται τον έρωτα της Φαίδρας, η αντίδρασή του δεν περιορίζεται στην απόκρουση μιας απαγορευμένης σχέσης. Εκτρέπεται σε έναν γενικευμένο μισογυνικό λόγο, στον οποίο η γυναίκα εμφανίζεται ως δόλος, συμφορά και απειλή για τον ανδρικό οίκο. Η απόρριψη

10. Η Φαίδρα, με μια γυναικεία μορφή, πιθανότατα την Τροφό. Τοιχογραφία από την Πομπηία, περ. 60-20 π.Χ. Λονδίνο, British Museum.

της Φαίδρας μετατρέπεται σε καταδίκη του γυναικείου φύλου και φανερώνει ότι η περίφημη καθαρότητά του χρειάζεται να κατασκευάσει έναν μολυσματικό «άλλον» για να διατηρηθεί.¹⁶

Απέναντί του, η Φαίδρα δεν ενσαρκώνει απλώς την ανεξέλεγκτη σεξουαλική ορμή. Ο έρωτάς της έχει επιβληθεί από την Αφροδίτη, αλλά η ίδια δεν παραδίδεται αδιαμαρτύρητα σε αυτόν. Επιχειρεί να τον κρατήσει κρυφό, υποβάλλει το σώμα της σε στέρηση και προτιμά τον θάνατο από την αποκάλυψη μιας επιθυμίας που θεωρεί ασυμβίβαστη με την τιμή της. Η τραγικότητά της βρίσκεται στη διάσταση ανάμεσα σε αυτό που αισθάνεται και σε αυτό που κρίνει ότι δικαιούται να πράξει. Δεν είναι απλώς ένοχη ούτε απλώς θύμα· είναι ένα πρόσωπο που αντιτίθεται σε μια δύναμη την οποία δεν επέλεξε, χωρίς να κατορθώνει να την εντάξει σε λόγο και αυτογνωσία.¹⁷

Η παρέμβαση της Τροφού ανατρέπει αυτή την εύθραυστη ισορροπία. Η επιθυμία, την οποία η Φαίδρα επιχείρησε να οδηγήσει μαζί της στον θάνατο, περνά από τη σιωπή στη γλώσσα και από τη γλώσσα στην κοινωνική πραγματικότητα. Η Τροφός πιστεύει ότι μπορεί να διαχειριστεί πρακτικά το πάθος, να το θεραπεύσει ή να το διαπραγματευθεί. Όταν όμως αποκαλύπτει το μυστικό στον Ιππόλυτο, το καθιστά ανεπίστρεπτο. Η Φαίδρα δεν απειλείται πλέον μόνο από την επιθυμία της, αλλά από την πιθανότητα να επιβιώσει μετά τον θάνατό της ως δημόσια ατίμωση. Η απόφασή της να κατηγορήσει ψευδώς τον Ιππόλυτο είναι ηθικά αδικαιολόγητη, προκύπτει όμως από μια κοινωνία στην οποία η φήμη της γυναίκας αποτελεί όρο της ύπαρξής της. Για να διασώσει το όνομά της, κατασκευάζει την ενοχή ενός άλλου.¹⁸

Η ίδια μονομέρεια χαρακτηρίζει και τον Θησέα. Μπροστά στο σώμα της Φαίδρας και στο γράμμα της, ο βασιλιάς αντιδρά συγχρόνως ως σύζυγος, πατέρα και φορέας της εξουσίας. Ωστόσο, οι ρόλοι αυτοί δεν εξισορροπούν ο ένας τον άλλον. Η προσβεβλημένη συζυγική τιμή υπερισχύει της πατρικής μέριμνας, ενώ η βασιλική δυνατότητα επιβολής ποινής εξαλείφει την ανάγκη διερεύνησης. Ο Θησέας δεν είναι απλώς ένας άνθρωπος που εξαπατήθηκε από ένα ψεύτικο γράμμα. Είναι ένας ερμηνευτής ο οποίος μετατρέπει αμέσως την οδύνη του σε βεβαιότητα και τη βεβαιότητά του σε καταδίκη. Το τεκμήριο αποκτά ακαριαία κύρος, επειδή επιβεβαιώνει την αλήθεια που απαιτεί το πάθος του.

Ακόμη και η Άρτεμις, όταν εμφανίζεται στο τέλος και αποκαθιστά την αθωότητα του Ιππόλυτου, δεν αίρει πλήρως τον κόσμο της μονομέρειας. Γνωρίζει την αλήθεια, αλλά παρεμβαίνει όταν η καταστροφή είναι πλέον αμετάκλητη. Δεν της επιτρέπεται να αναμετρηθεί άμεσα με την Αφροδίτη· υπόσχεται ότι θα εκδικηθεί πλήττοντας στο μέλλον κάποιον θνητό αγαπημένο της αντίπαλης θεάς. Η θείκη δικαιοσύνη δεν συμφιλιώνει τις αντιμαχόμενες αρχές, αλλά διαιωνίζει την ανταπόδοση. Οι θεοί υπερασπίζονται τα πεδία της εξουσίας τους, ενώ οι άνθρωποι υφίστανται τις συνέπειες αυτής της σύγκρουσης.¹⁹

Ο Ιππόλυτος είναι αθώος για το αδίκημα που του αποδίδεται, όχι όμως ολοκληρωμένος ως τραγικό πρόσωπο. Η Φαίδρα είναι θύμα θείκης βίας και κοινωνικού καταναγκασμού, αλλά συγχρόνως δημιουργός μιας θανατηφόρας συκοφαντίας. Ο Θησέας πενθεί πραγματικά, αλλά επιτρέπει στο πένθος να γίνει τυφλή δικαστική εξουσία. Κανένα από τα πρόσωπα δεν ταυτίζεται απόλυτα με το κακό· καθένα καταστρέφεται ή καταστρέφει επειδή αναγορεύει μια μερική αλήθεια σε μοναδική. Η τραγωδία (ο Ευριπίδης) δεν καταδικάζει την επιθυμία ή την αγνότητα. Αποκαλύπτει τη βία που γεννιέται όταν ο άνθρωπος αρνείται να αναγνωρίσει ότι υπερβαίνει την αλήθεια που έχει επιλέξει για τον εαυτό του.

Το γράμμα της Φαίδρας: ένα εύρημα χωρίς συμφραζόμενα

Η μονομέρεια των προσώπων αποκτά το υλικό της όργανο στη δέλτο της Φαίδρας. Στο κέντρο του *Ιππόλυτου* βρίσκεται ένα αντικείμενο μικρό σε μέγεθος αλλά καταλυτικό για την εξέλιξη της δράσης: το

γραπτό τεκμήριο που η Φαίδρα αφήνει επάνω στο νεκρό σώμα της. Μέχρι τη στιγμή εκείνη, η επιθυμία της έχει υπάρξει πρωτίστως ως πάλη ανάμεσα στη σιωπή και στην ομολογία. Η Φαίδρα προσπάθησε να αποκρύψει την επιθυμία της· η Τροφός, παρατηρώντας τη σωματική της κατάπτωση, απέσπασε από εκείνη την ομολογία του μυστικού και κατόπιν το αποκάλυψε στον Ιππόλυτο, ενώ ο τελευταίος δεσμεύθηκε με όρκο να μη δημοσιοποιήσει όσα έμαθε. Με το γράμμα, όμως, η σύγκρουση μεταφέρεται σε ένα νέο πεδίο. Ο εφήμερος και αμφισβητήσιμος προφορικός λόγος αντικαθίσταται από μια υλική εγγραφή, ικανή να επιβιώσει μετά τον θάνατο εκείνης που την συνέταξε.²⁰

Ως κατάλοιπο ενός απόντος συμβάντος, η δέλτος της Φαίδρας εντάσσεται σε εκείνον τον τρόπο αναδρομικής γνώσης που ο Carlo Ginzburg περιέγραψε ως «ενδεικτικό παράδειγμα». Η ιστορική, ιατρική και ψυχαναλυτική ερμηνεία προχωρούν συχνά από μικρά και αποσπασματικά σημάδια προς την υποθετική ανασύνθεση μιας πραγματικότητας που δεν είναι πλέον άμεσα προσιτή. Το ίχνος δεν ταυτίζεται με το γεγονός· επιτρέπει τη διατύπωση μιας υπόθεσης γι' αυτό, η οποία οφείλει να ελεγχθεί μέσα από τη συσχέτισή της με άλλες ενδείξεις.²¹ Ο Θησέας καταργεί ακριβώς αυτή την απόσταση ανάμεσα στην ένδειξη και στην απόδειξη. Δεν αντιμετωπίζει τη δέλτο ως αφετηρία έρευνας, αλλά ως ολοκληρωμένη αναπαράσταση του συμβάντος, μετατρέποντας μια ερμηνευτική υπόθεση σε αμετάκλητη βεβαιότητα.

Η δέλτος εμφανίζεται μαζί με το σώμα της Φαίδρας και αντλεί από αυτό ένα μέρος της αποδεικτικής της δύναμης. Ο Θησέας δεν βρίσκει ένα ανώνυμο μήνυμα απομονωμένο από τη σκηνή· βρίσκει τη νεκρή σύζυγό του και, επάνω της, το γραπτό ίχνος που φαίνεται να εξηγεί τον θάνατό της. Η γεινίαση σώματος και γραφής δημιουργεί την εντύπωση μιας αδιαμφισβήτητης συνάφειας: η νεκρή αποτελεί το πάθημα και η δέλτος τη μαρτυρία του. Το σώμα «εγγυάται» τη σοβαρότητα του γραπτού, ενώ το γραπτό προσφέρει στο σώμα μια «αιτία». Έτσι συγκροτείται μπροστά στα μάτια του Θησέα μια κλειστή ερμηνευτική εικόνα, μέσα στην οποία κάθε στοιχείο φαίνεται να επιβεβαιώνει το άλλο.

Ο αναγνώστης (θεατής) γνωρίζει ασφαλώς ότι η βεβαιότητα αυτή είναι απατηλή (*τραγική ειρωνεία*). Το γράμμα δεν αποτελεί ουδέτερη καταγραφή ενός γεγονότος, αλλά πράξη με συγκεκριμένο σκοπό. Η

11. Τοιχογραφία από την Πομπηία, 55-79 μ.Χ., γνωστή συμβατικά ως «Σαπφώ». Η γυναίκα κρατά πολυπτύχιο κηρωμένων πινακίδων και γραφίδα. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νεαπόλεως.

Φαίδρα γνωρίζει ότι μετά τον θάνατό της δεν θα μπορεί να ερωτηθεί, να αντικρουστεί ή να ανασκευάσει τα λεγόμενά της. Μετατρέπει επομένως την αυτοκτονία της σε μηχανισμό επικύρωσης της κατηγορίας. Η ίδια απουσιάζει οριστικά ως πρόσωπο, αλλά επιβιώνει ως γραπτή φωνή, έχοντας προκαθορίσει τόσο το περιεχόμενο όσο και τις συνθήκες πρόσληψης του μηνύματος. Το γράμμα δεν πληροφορεί απλώς τον Θησέα· σκηνοθετεί την ανάγνωσή του.

Με αυτή την πράξη η Φαίδρα επιχειρεί να ελέγξει τη μεταθανάτια μνήμη. Αδυνατώντας να αναιρέσει την επιθυμία της, επιδιώκει να καθορίσει τον τρόπο με τον οποίο αυτή θα καταγραφεί μέσα στον *οίκο* και στην κοινότητα. Η αυτοκτονία δεν αρκεί για να διαφυλάξει το όνομά της, επειδή η αποκάλυψη της Τροφού έχει καταστήσει τον Ιππόλυτο κάτοχο του μυστικού της. Ο θάνατός της θα την απάλλασσε από την άμεση ατίμωση, δεν θα εξα-

σφάλιζε όμως τη σιωπή του. Κατηγορώντας τον για ερωτική επίθεση, αντιστρέφει τους ρόλους: η δική της απαγορευμένη επιθυμία εξαφανίζεται από το *αρχείο της μνήμης* και αντικαθίσταται από τη δική του υποτιθέμενη βία. Για να σώσει τη μνήμη της, παραδίδει στη μνήμη του *οίκου* έναν ένοχο Ιππόλυτο.²²

Απέναντι σε αυτή τη γραπτή κατασκευή, ο λόγος του Ιππόλυτου βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Ο ήρωας υπερασπίζεται τον εαυτό του, επικαλείται τη ζωή, τον χαρακτήρα και την εγκράτειά του, αλλά δεν μπορεί να αποκαλύψει το κρίσιμο γεγονός: ότι η Τροφός τού εξομολογήθηκε τον έρωτα της Φαί-

δρας. Ο όρκος του τον υποχρεώνει να αποκρύψει το μοναδικό στοιχείο που θα μπορούσε να αποκαταστήσει τα συμφραζόμενα του γράμματος. Η σιωπή του δεν είναι ομολογία ενοχής, αλλά εκδήλωση πίστης σε έναν ηθικό δεσμό. Για τον Θησέα, ωστόσο, γίνεται «κενό» μέσα στο οποίο μπορεί να εγκατασταθεί η κατηγορία.²³

Στη σύγκρουση αυτή αντιπαρά τίθενται δύο διαφορετικά καθεστώτα μαρτυρίας. Από τη μία βρίσκεται ο λόγος της νεκρής: γραπτός, υλικός, σταθερός και φαινομενικά σφραγισμένος από την αυτοκτονία. Από την άλλη βρίσκεται ο λόγος του ζωντα-

12. Η Φαίδρα, η Τροφός και ο Ιππόλυτος. Ρωμαϊκή τοιχογραφία από την Πομπηία.
Η καθιστή Φαίδρα παραμένει χωρισμένη από τον Ιππόλυτο, ενώ η ηλικιωμένη Τροφός μεσολαβεί ανάμεσά τους.

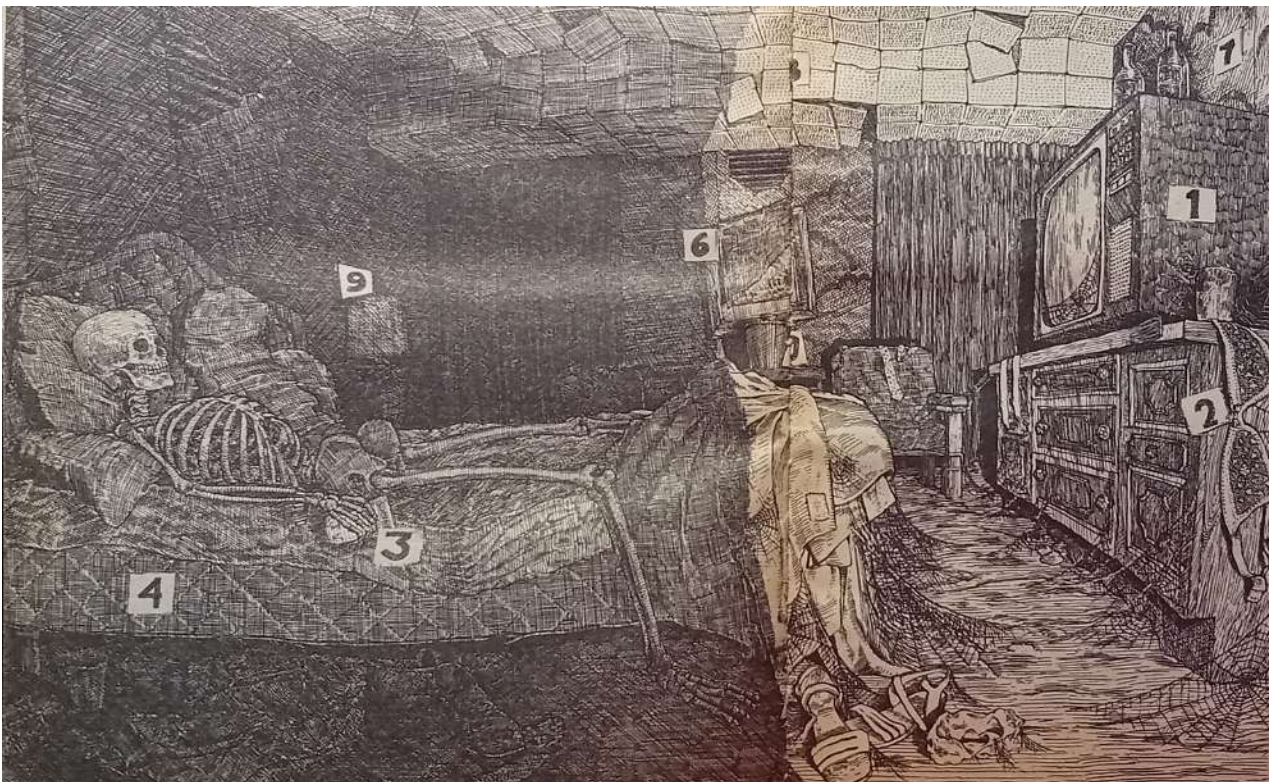
νού: προφορικός, αμυντικός και αναγκαστικά ελλιπής. Ο γραπτός λόγος υπερσχίζει όχι επειδή είναι αληθέστερος, αλλά επειδή εμφανίζεται ως ολοκληρωμένος. Δεν διστάζει, δεν μεταβάλλεται και δεν αποκαλύπτει τις αντιφάσεις του δημιουργού του. Η αδυναμία του να απαντήσει σε ερωτήσεις εκλαμβάνεται ως σταθερότητα, ενώ η αδυναμία του Ιππόλυτου να μιλήσει πλήρως ερμηνεύεται ως υπεκφυγή.²⁴

Το γράμμα της Φαίδρας λειτουργεί επομένως όπως ένα αρχαιολογικό εύρημα αποσπασμένο από το σύνολο των σχέσεων που θα επέτρεπαν την κατανόησή του. Διασώζεται το αντικείμενο, αλλά όχι οι συνθήκες παραγωγής του: η επέμβαση της Αφροδίτης, η αντίσταση της Φαίδρας, η αποκάλυψη της Τροφού, η βίαιη αντίδραση του Ιππόλυτου και ο όρκος της σιωπής. Ο Θησέας διαθέτει το τελικό κατάλοιπο μιας ολόκληρης αλυσίδας γεγονότων, χωρίς να γνωρίζει την αλυσίδα. Αντί όμως να αναγνωρίσει την αποσπασματικότητα του τεκμηρίου, το αντιμετωπίζει ως πλήρη αναπαράσταση του παρελθόντος.²⁵

Η σημασία ενός καταλοίπου δεν αποτελεί ιδιότητα αποθηκευμένη μέσα στην ύλη του, αλλά συνά-

τηση των σχέσεων που το συνέδεαν με πρόσωπα, πράξεις και πολιτισμικές πρακτικές. Η συγκεκριμένη αρχαιολογία υπογράμμισε ακριβώς αυτή τη σχεσιακή διάσταση: το αντικείμενο γίνεται ιστορικά κατανοητό όχι όταν εξετάζεται ως αυτόκλητη μονάδα, αλλά όταν αποκαθίσταται, στον βαθμό που αυτό είναι δυνατό, το δίκτυο μέσα στο οποίο παραγόταν και χρησιμοποιούνταν το νόημά του.²⁶ Η δέλτος έχει αποκοπεί από ένα τέτοιο δίκτυο. Διατηρεί τη γραφή και τη σφραγίδα της Φαίδρας, όχι όμως την απαγορευμένη επιθυμία, την παρέμβαση της Τροφού, τον όρκο του Ιππόλυτου και τη σκοπιμότητα της μεταθανάτιας κατηγορίας. Η υλική της ακεραιότητα συγκαλύπτει έτσι τη ριζική ερμηνευτική της ελλειπτικότητα.

Τον κίνδυνο αυτό έχει δραματοποιήσει σατιρικά ο David Macaulay στο *Motel of the Mysteries*. Ένας αρχαιολόγος του έτους 4022 ανασκάπτει τα κατάλοιπα ενός αμερικανικού μοτέλ και, έχοντας απωλέσει κάθε γνώση των πρακτικών που έδιναν νόημα στα αντικείμενά του, ανασυσταίνει το δωμάτιο και το λουτρό ως ταφικό και λατρευτικό συγκρότημα. Η τηλεόραση γίνεται βωμός, το τηλέφωνο ιερός επι-

13. Ο «Τάφος 26» από το «Μοτέλ των Μυστηρίων» (*Motel of the Mysteries*) του David Macaulay.

κοινωνητής και η μπανιέρα σαρκοφάγος. Κανένα από τα ευρήματα δεν είναι πλαστό· ψευδής είναι η αφήγηση που τα συνδέει. Η σάτιρα αποκαλύπτει, όπως και ο *Ιππόλυτος*, ότι η υλική αυθεντικότητα ενός αντικειμένου δεν εγγυάται την ορθότητα της σημασίας που του αποδίδεται. Η *δέλτος* της Φαίδρας είναι αυθεντική ως αντικείμενο και ως πράξη γραφής, αλλά δεν αποτελεί διαφανές αντίγραφο του γεγονότος: η απώλεια των συμφραζομένων της επιτρέπει στον Θησέα να μετατρέψει μια σκηνοθετημένη κατηγορία σε ιστορική και δικαστική αλήθεια.²⁷

Σε αυτό το σημείο συναντώνται η σλημανική αναζήτηση της υλικής αλήθειας και η φροϋδική αντίληψη για τον τρόπο με τον οποίο το ψυχικό παρελθόν επιβιώνει μέσα στα ίχνη του. Όπως ο Σλήμαν μπορούσε να ταυτίσει ένα εύρημα με το μυθικό πρόσωπο που προσδοκούσε να ανακαλύψει, έτσι και ο Θησέας ταυτίζει το γραπτό ίχνος με το γεγονός που υποτίθεται ότι αυτό καταγράφει. Η φροϋδική οπτική, ωστόσο, δείχνει ότι ένα ψυχικό ίχνος —ένα όνειρο, μια παραδρομή ή ένα σύμπτωμα— δεν αναπαράγει αυτούσια την εμπειρία από την οποία προήλθε. Διατηρεί κάτι από αυτήν, αλλά σε μορφή ήδη μετασχηματισμένη από την απώθηση, την άμυνα και τη μετατόπιση της επιθυμίας. Χωρίς να αποτελεί κυριολεκτικά ψυχικό σύμπτωμα, η *δέλτος* της Φαίδρας παρουσιάζει μια ανάλογη δομή: δεν αφηγείται το πραγματικό συμβάν, αλλά διασώζει, μέσα στην παραμόρφωση και στην αντιστροφή του, τα ίχνη της σύγκρουσης που την παρήγαγε. Η κατηγορία εναντίον του Ιππόλυτου είναι ψευδής· μέσα της, όμως, παραμένουν αναγνωρίσιμα η απαγορευμένη επιθυμία της Φαίδρας, ο φόβος της ατίμωσης και η ανάγκη να μετατεθεί η ενοχή σε εκείνον που γνώριζε το μυστικό της. Η αλήθεια του ίχνους δεν βρίσκεται, επομένως, στην κυριολεκτική αφήγησή του, αλλά στην ψυχική σύγκρουση που αυτή συγκαλύπτει και συγχρόνως αποκαλύπτει.

Το τραγικό σφάλμα του Θησέα δεν συνίσταται απλώς στο ότι πιστεύει ένα ψευδές κείμενο. Συνίσταται στο ότι αγνοεί τον δικό του ρόλο στην παραγωγή του νοήματός του. Διαβάζει ως προσβεβλημένος σύζυγος, ως πατέρας που αισθάνεται προδομένος και ως βασιλιάς που διαθέτει τη δύναμη να μετατρέψει την ερμηνεία του σε ποινή. Η κατάρα προς τον Ποσειδώνα είναι η στιγμή κατά την οποία μια ανεξέταστη ανάγνωση γίνεται μη αναστρέψιμη πραγματικότητα. Το γράμμα δεν σκοτώνει από μό-

νο του τον Ιππόλυτο. Τον σκοτώνει η εξουσία ενός αναγνώστη ο οποίος θεωρεί ότι το τεκμήριο τον απαλλάσσει από την υποχρέωση να ερμηνεύσει κριτικά.²⁸

Προς μια «αρχαιολογία του νου»

Η διαδρομή από τη σλημανική ανασκαφή στη φροϋδική ερμηνεία και από εκεί στη *δέλτο* της Φαίδρας ανέδειξε ένα κοινό γνωστικό πρόβλημα: πώς προσεγγίζεται ένα παρελθόν που δεν είναι πλέον άμεσα παρόν. Ο Σλήμαν αναζήτησε στη γη την υλική επιβεβαίωση της μυθικής μνήμης· ο Φρόυντ αναγνώρισε στα όνειρα, στα συμπτώματα και στις παραμορφώσεις της ανάμνησης τα κατάλοιπα μιας ψυχικής ιστορίας που εξακολουθεί να δρα. Στην τραγωδία, ο Θησέας βρίσκεται αντιμέτωπος με το ίδιο θεμελιώδες αίτημα: να ανασυστήσει ένα απόν γεγονός από το ίχνος που άφησε πίσω του. Και στις τρεις περιπτώσεις, η γνώση αρχίζει από την πεποίθηση ότι κάτι από το παρελθόν επιβιώνει μέσα στα κατάλοιπά του.

Το ίχνος, όμως, δεν αποτελεί μικρογραφία μιας ακέραιης αλήθειας. Το αρχαιολογικό αντικείμενο δεν διασώζει από μόνο του το ιστορικό γεγονός, όπως και το ψυχικό σύμπτωμα δεν αναπαράγει αυτούσια την εμπειρία από την οποία προήλθε. Ανάμεσα στο παρελθόν και στο κατάλοιπό του έχουν μεσολαβήσει καταστροφές, μετατοπίσεις, επιλογές και μεταγενέστερες χρήσεις. Γι' αυτό και η ερμηνεία δεν μπορεί να είναι απλή ανάγνωση ενός ήδη ολοκληρωμένου νοήματος. Είναι πράξη αποκατάστασης σχέσεων, αλλά συγχρόνως πράξη εκτεθειμένη στην προσδοκία, στην επιθυμία και στην εξουσία εκείνου που την επιχειρεί.

Η αναγνώριση αυτής της μεσολάβησης δεν συνεπάγεται, ωστόσο, ότι το τεκμήριο μπορεί να υποστηρίξει οποιαδήποτε ερμηνεία ή ότι όλες οι ανασυνθέσεις του παρελθόντος είναι ισοδύναμες. Ο Trigger, αποφεύγοντας τόσο τη θετικιστική βεβαιότητα όσο και τον ακραίο σχετικισμό, επιμένει ότι οι θεωρητικές και κοινωνικές προϋποθέσεις επηρεάζουν την αρχαιολογική γνώση, χωρίς να εξαλείφουν την αντίσταση των ιδίων των δεδομένων.²⁹ Τα κατάλοιπα δεν επιβάλλουν από μόνα τους μία μοναδική ανάγνωση, θέτουν όμως περιορισμούς σε όσα μπορούν εύλογα να υποστηριχθούν γι' αυτά. Υπό αυτή την έννοια, το «ενδεικτικό παράδειγμα» του Ginzburg αποσαφηνίζει τη γνωστική διαδρομή από το ίχνος προς το απόν γεγονός: το κατάλοιπο δεν αποτελεί

απόδειξη, αλλά αφετηρία μιας υπόθεσης που οφείλει να ελεγχθεί μέσα από τη συσχέτισή της με άλλες ενδείξεις. Στην περίπτωση του Θησέα, το κρίσιμο ερμηνευτικό σφάλμα δεν έγκειται στην αναπόφευκτη μεσολάβηση του αναγνώστη, αλλά στην άρνησή του να υποβάλει την υπόθεσή του σε έλεγχο, να διερευνήσει τα κενά και τις αντιφάσεις της και να εξετάσει εναλλακτικές εξηγήσεις.

Ο *Ιππόλυτος* δραματοποιεί ακριβώς αυτή την αβεβαιότητα. Το γράμμα της Φαίδρας είναι υλικό και πραγματικό, αλλά το γεγονός που υποτίθεται ότι καταγράφει δεν συνέβη. Η υλικότητα του τεκμηρίου δεν εγγυάται την αλήθεια του περιεχομένου του. Ταυτόχρονα, η ψευδής κατηγορία δεν είναι αυθαίρετη ούτε αποκομμένη από κάθε πραγματικότητα. Μέσα στη διαστρεβλωμένη μορφή της διασώζει ίχνη μιας αληθινής σύγκρουσης: την επιθυμία που δεν μπορούσε να ομολογηθεί, τον φόβο της ατίμωσης, τη βία της απόρριψης και την ανάγκη μετατόπισης της ενοχής. Όπως ένα σύμπτωμα, το γράμμα συγκαλύπτει και αποκαλύπτει συγχρόνως. Είναι ψευδές ως αφήγηση του συμβάντος, αλλά αληθινό ως κατάλοιπο της κρίσης που το παρήγαγε.

Με τον όρο «αρχαιολογία του νου» εννοούμε εδώ έναν τρόπο προσέγγισης του απόντος παρελθόντος μέσα από τα ίχνη που αυτό αφήνει στον ψυχισμό, στη μνήμη, στον λόγο και στην πράξη. Η προσέγγιση αυτή δεν νοείται ως κάθοδος προς ένα βαθύτερο στρώμα, όπου υποτίθεται ότι αναμένει άθικτη μια τελική αλήθεια. Το βάθος δεν αποτελεί από μόνο του εγγύηση αυθεντικότητας. Η εμπειρία του Σλήμαν δείχνει ότι η βιασύνη να προσεγγιστεί ένας υποτιθέμενος αρχικός πυρήνας μπορεί να καταστρέψει τα ενδιάμεσα στρώματα και τις μεταξύ τους σχέσεις, δηλαδή ακριβώς τα συμφραζόμενα που θα επέτρεπαν την ιστορική του κατανόηση. Αντίστοιχα, στο φροϋδικό σχήμα που αξιοποιείται εδώ, η ψυχαναλυτική ερμηνεία δεν ανασύρει απλώς ένα ανέπαφο παρελθόν από τα βάθη του ψυχισμού. Εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτό επιβίωσε παραμορφωμένο, μετασχηματίστηκε και επανενεργοποιήθηκε μέσα στα όνειρα, στις παραδρομές, στα συμπτώματα και στις πράξεις του παρόντος. Η «αρχαιολογία του νου» είναι επομένως λιγότερο αναζητήση ενός κρυμμένου αρχικού γεγονότος και περισσότερο κριτική ανασύνθεση των σχέσεων που συνδέουν το ίχνος με τις συνθήκες παραγωγής, μεταμόρφωσης και επανεμφάνισής του.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο η «αρχαιολογία του νου» συναντά, χωρίς να ταυτίζεται μαζί της, τη φουκωική «αρχαιολογία της γνώσης».³⁰ Ο Φουκώ δεν εξετάζει το ψυχικό βάθος ούτε αναζητεί κάτω από τα εκφωνήματα μια κρυμμένη πρόθεση, ένα αρχικό βίωμα ή μια λανθάνουσα αλήθεια. Μελετά τους ιστορικούς κανόνες, τις ασυνέχειες και τις σχέσεις που καθιστούν δυνατή, σε μια ορισμένη εποχή, την εμφάνιση συγκεκριμένων εκφωνημάτων και τη λειτουργία τους ως φορέων γνώσης. Οι δύο προσεγγίσεις συγκλίνουν, επομένως, στην άρνηση ότι η αλήθεια βρίσκεται αυτούσια κρυμμένη πίσω από το ίχνος και στην έμφαση που αποδίδουν στο πλέγμα των σχέσεων μέσα στο οποίο αυτό αποκτά νόημα και ισχύ. Διαφέρουν, όμως, ως προς το αντικείμενό τους: η φροϋδική οπτική φωτίζει την ψυχική σύγκρουση που παρήγαγε τη *δέλτο* της Φαίδρας, ενώ η φουκωική στρέφει την προσοχή στις συνθήκες που επέτρεψαν στη γραπτή κατηγορία να γίνει αποδεκτή ως αληθής. Η σφραγίδα, το νεκρό σώμα, η τιμή του οίκου και η εξουσία του Θησέα ως συζύγου, πατέρα και βασιλιά δεν αποτελούν απλώς το σκηνικό της ανάγνωσης· συγκροτούν το καθεστώς μέσα στο οποίο η *δέλτος* απέκτησε αποδεικτική ισχύ. Έτσι, η φροϋδική ανάγνωση εξηγεί πώς παρήχθη το ίχνος, ενώ η φουκωική πώς αυτό κατέστη φορέας αλήθειας και απέκτησε πραγματικές και θανατηφόρες συνέπειες.

Η αποτυχία του Θησέα είναι πρωτίστως αποτυχία αυτής της σχεσιακής κατανόησης. Αντιμετωπίζει τη *δέλτο* ως άταρκτες τεκμήριο και απομονώνει την κατηγορία από τις συνθήκες που τη γέννησαν. Δεν ερευνά τα κενά της, δεν αναμετριέται με τη δική του προκατάληψη και δεν αναγνωρίζει ότι η ανάγνωση αποτελεί ήδη ερμηνευτική επιλογή. Επειδή διαθέτει την εξουσία να καταραστεί και να τιμωρήσει, η ερμηνεία του παύει να είναι απλώς λανθασμένη· γίνεται θανατηφόρα. Η τραγωδία του Ευριπίδη αποκαλύπτει έτσι ότι η αναζήτηση της αλήθειας δεν είναι μόνο γνωστικό εγχείρημα, αλλά και ηθική ευθύνη.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αποδοθεί στον ίδιο τον Ευριπίδη η γνωστική πρωτοβουλία που του ανήκει. Ο *Ιππόλυτος* δεν αποτελεί απλώς ένα αρχαίο κείμενο το οποίο καθίσταται κατανοητό μέσα από νεότερα θεωρητικά σχήματα. Πολύ πριν από τη σλημανική ανασκαφή, τη φροϋδική ερμηνεία και τις σύγχρονες θεωρίες του ίχνους, η τραγωδία είχε ήδη

δραματοποιήσει τον τρόπο με τον οποίο ένα απόν γεγονός επιβιώνει μέσα στα κατάλοιπά του, αλλά και τον κίνδυνο να εκληφθεί το κατάλοιπο ως πλήρης αναπαράστασή του. Είχε αναδείξει τη σημασία των συμφραζομένων, την αναπόφευκτη μετάβαση από την ένδειξη στην υπόθεση και τον ρόλο της επιθυμίας και της εξουσίας στη συγκρότηση της ερμηνευτικής βεβαιότητας. Κυρίως, όμως, είχε δείξει ότι η ανάγνωση δεν είναι μια αθώα γνωστική πράξη: όταν ο ερμηνευτής διαθέτει τη δύναμη να επιβάλει την υπόθεσή του ως αλήθεια, αναλαμβάνει και την ηθική ευθύνη των συνεπειών της. Ο Ευριπίδης δεν διατύπωσε αυτή τη γνώση ως θεωρητικό σύστημα: την ενσάρκωσε στη μορφή της τραγωδίας, επιτρέποντας στο κοινό να παρακολουθήσει ένα ερμηνευτικό σφάλμα τη στιγμή ακριβώς κατά την οποία μετατρέπεται σε ανθρώπινη καταστροφή. Είναι ο δημιουργός μας τραγικής γνώσης την οποία οι σύγχρονοι θεωρητικοί μοχθούν να ονομάσουν.

Από αυτή ακριβώς τη δραματική γνώση αναδύεται το ουσιαστικό περιεχόμενο μιας «αρχαιολογίας του νου»: όχι η βεβαιότητα ότι κάθε θαμμένο ίχνος οδηγεί σε μια μοναδική αρχή, αλλά η εξέταση του τρόπου με τον οποίο το παρελθόν επιβιώνει, μετασχηματίζεται και αποκτά νόημα μέσα στο παρόν. Ο *μύθος*, το *εύρημα* και το *σύμπτωμα* δεν μιλούν ποτέ εντελώς μόνα τους. Χρειάζονται έναν ερμηνευτή και ο ερμηνευτής οφείλει να γνωρίζει ότι, καθώς επιχειρεί να αποκαταστήσει τις σχέσεις μέσα στις οποίες αποκτούν νόημα, κινδυνεύει πάντοτε να αφήσει επάνω τους το αποτύπωμα της δικής του επιθυμίας.

Σημειώσεις

1. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 856-890· Barrett 1964, 856-890· Mueller 2011, 148-181.
2. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 612, 657-660, 1025-1063· Fletcher 2003, 29-44.
3. Για τη συγγένεια αλλά και τα όρια της αρχαιολογικής και της ψυχαναλυτικής εργασίας, βλ. Tevebring & Wolfson 2021, 203-213.
4. Mueller 2011, 148-181· Mueller 2016, 85-117.
5. Για την πίστη του Σλήμαν στην ιστορική αξία της ομηρικής παράδοσης, βλ. Schliemann 1880· Easton 1998, 335-343.
6. Trigger 2005, 31-75, ιδίως 39-48 και 69-75.
7. Schliemann 1878· Schliemann 1880. Για την κριτική αποτίμηση των ταυτίσεών του, βλ. Easton 1998, 335-343.
8. Allen 1999, passim· Easton 1998, 335-343. Για την προσωπίδα που παραδοσιακά συνδέθηκε με τον Αγαμέμνονα και την ιστορία της ταύτισης, βλ. Dickinson 2005, 299-308.

9. Για τη μέθοδο, τις ανασκαφικές απώλειες και τις αντιπαραθέσεις γύρω από την αξιοπιστία του Σλήμαν, βλ. Easton 1998, 335-343· Traill 1986, 91-98· Allen 1999.
10. Για την καταστροφική αλλά και αναπόφευκτη ερμηνευτική διάσταση της ανασκαφής ως αναλογίας της ψυχανάλυσης, βλ. Freud 1937/1964, 258-260· Tevebring & Wolfson 2021, 203-213.
11. Freud 1937/1964, 258-260. Η αρχαιολογική εικόνα εμφανίζεται ήδη στην «Αιτιολογία της υστερίας»: Freud 1896/1962, 191-192.
12. Freud 1930/1961, 69-72.
13. Για την επιβίωση, την παραμόρφωση και την εκ των υστέρων ανασηματοδότηση του ψυχικού υλικού, βλ. Freud 1930/1961, 69-72· Freud 1937/1964, 258-260.
14. Για κριτική αποτίμηση της αρχαιολογίας ως κεντρικής αλλά όχι πλήρως επαρκούς φροϋδικής μεταφοράς, βλ. Armstrong 2005· Tevebring & Wolfson 2021, 203-213.
15. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 1-57. Για τη λειτουργία της Αφροδίτης και τα όρια του εαυτού στην τραγωδία, βλ. Zeitlin 1996, 219-284.
16. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 616-668· Segal 1965, 117-169· Goff 1990.
17. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 373-430. Για την επιθυμία, τη σωφροσύνη και την αυτοπαρουσίαση της Φαίδρας, βλ. Goff 1990· Mueller 2011, 148-181.
18. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 680-731· Fletcher 2003, 29-44.
19. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 1283-1341, 1395-1404. Για την ασυμμετρία της θείκης δράσης, βλ. Barrett 1964, ad loc.
20. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 856-890. Για τη δέλτο ως σκηνικό αντικείμενο και φορέα δράσης, βλ. Mueller 2011, 148-181· Mueller 2016, 85-117.
21. Ginzburg 1989, 96-125, ιδίως 96-108.
22. Mueller 2011, 148-181. Η συγγραφέας ερμηνεύει τη δέλτο ως μέσο με το οποίο η Φαίδρα επιδιώκει να επικρατήσει στη μεταθανάτια «δίκη» για τη φήμη της.
23. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 612, 1025-1063· Fletcher 2003, 29-44.
24. Για την αντιπαράθεση της γραπτής κατηγορίας με τον δεσμευμένο προφορικό λόγο, βλ. Fletcher 2003, 29-44· Mueller 2011, 148-181.
25. Για το αντικείμενο ως δραματικό φορέα που ενεργοποιεί αλλά και μετασχηματίζει την πλοκή, βλ. Mueller 2016, 85-117.
26. Trigger 2005, 357-366.
27. Ντέιβιντ ΜακΚόλεϊ, «Εκπληκτικά αρχαιολογικά ευρήματα του 20ού αιώνα», *Επιλογές από το Reader's Digest*, Ιούνιος 1982, 98-105.
28. Ευριπίδης, *Ιππόλυτος* 885-890, 1055-1063, 1310-1335. Η ίδια η Άρτεμη καταλογίζει στον Θησέα ότι δεν εξέτασε επαρκώς τη μαρτυρία πριν εκφέρει την κατάρα.
29. Trigger 2005, 23-29, 380-410, ιδίως 389-405.
30. Foucault M. 1987, *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα.

Βιβλιογραφία

- Allen S. H. 1999, *Finding the Walls of Troy: Frank Calvert and Heinrich Schliemann at Hissarlik*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London.
- Armstrong R. H., *A Compulsion for Antiquity: Freud and the Ancient World*, Cornell University Press, Ithaca-London, 2005.
- Βάρναλης Κ. 1973, *Ιππόλυτος του Ευριπίδη*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα.
- Barrett W. S. (επιμ.), *Euripides: Hippolytos*, Clarendon Press, Oxford, 1964.
- Dickinson O. 2005, «The “Face of Agamemnon”», *Hesperia* 74, 299-308.

- Easton D. F. 1998, «Heinrich Schliemann: Hero or Fraud?», *The Classical World* 91.5, 335-343.
- Fagan B. (Ed.) 1985, *The Adventure of Archaeology*, National Geographic Society, Washington.
- Fletcher J. 2003, «Women and Oaths in Euripides», *Theatre Journal* 55.1, 29-44.
- Freud S. 1962, «The Aetiology of Hysteria» (1896), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, τ. 3 (μετφ. και επιμ. J. Strachey), Hogarth Press, London, 189-221.
- Freud S. 1961, «Civilization and Its Discontents» (1930), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, τ. 21 (μετφ. και επιμ. J. Strachey), Hogarth Press, London, 59-145.
- Freud S. 1964, «Constructions in Analysis» (1937), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, τ. 23 (μετφ. και επιμ. J. Strachey), Hogarth Press, London, 255-269.
- Ginzburg, C. 1989, «Clues: Roots of an Evidential Paradigm», στο *Clues, Myths, and the Historical Method*, μετφ. J. Tedeschi και A. C. Tedeschi, 96-125, Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Goff B. E. 1990, *The Noose of Words: Readings of Desire, Violence and Language in Euripides' Hippolytus*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kitto H. D. F. 1968, *Αρχαία Ελληνική Τραγωδία* (ελλην. μετφ. Α. Ζενέκος, εκδ. Παπαδήμα), Αθήνα.
- Lesky A. 1993, *Η τραγωδή ποιήση των αρχαίων Ελλήνων* (ελλην. μετφ. Ν. Χουρμουζιάδης, εκδ. ΜΙΕΤ), Αθήνα.
- Mueller M. 2011, «Phaedra's Defixio: Scripting Sophrosune in Euripides' Hippolytus», *Classical Antiquity* 30.1, 148-181.
- Mueller M. 2016, *Objects as Actors: Props and the Poetics of Performance in Greek Tragedy*, University of Chicago Press, Chicago-London.
- Μακώλη Ντ. 1982, «Εκπληκτικά αρχαιολογικά ευρήματα του 20ού αιώνα», *Επιλογές από το Reader's Digest* (Ιούνιος 1982), 98-105.
- Schliemann H. 1878, *Mycenae: A Narrative of Researches and Discoveries at Mycenae and Tiryns*, John Murray, London.
- Schliemann H. 1880, *Ilios: The City and Country of the Trojans*, John Murray, London.
- Segal C. 1965, «The Tragedy of the Hippolytus: The Waters of Ocean and the Untouched Meadow», *Harvard Studies in Classical Philology* 70, 117-169.
- Storey I C. & Allan A. 2024, *Εισαγωγή στο Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Tevebring F. & Wolfson A. 2021, «Freud's Archaeology: A Conversation Between Excavation and Analysis», *American Imago* 78.2, 203-213.
- Traill D. A., «Schliemann's Mendacity: A Question of Methodology», *Anatolian Studies* 36, 1986, 91-98.
- Trigger C. B. 2005, *Μια ιστορία της αρχαιολογικής σκέψης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Zeitlin F. I. 1996, «The Power of Aphrodite: Eros and the Boundaries of the Self in the Hippolytus», *Playing the Other: Gender and Society in Classical Greek Literature*, University of Chicago Press, Chicago-London, 219-284.

Προέλευση εικονογράφησης

1. British Museum. Εικόνα: Trustees of the British Museum, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hippolytus_scene,_volute-krater.jpg 2. Φωτ. Marie-Lan Nguyen. 3. Library of Congress, Prints and Photographs Division. 4. Wikimedia Commons. 5. Wikimedia Commons. 6. Wikimedia Commons. 7. Zde, 2018. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Study_with_the_desk,_Freud_Museum_London,_18M0139.jpg 8. Fagan B. (Ed.) 1985, *The Adventure of Archaeology*, National Geographic Society, Washington, σ. 16. 9. gallica.bnf.fr / BnF. Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France. 10. Φωτ. Marie-Lan Nguyen (Jastrow), 2012 / Wikimedia Commons. 11. Φωτ. Carole Raddato, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fresco>. 12. Φωτ. Wmpearl, Public Domain. <https://commons.wikimedia.org>. 13. Επιλογές από το Reader's Digest, 1982, 100-101.

ABSTRACT

«Excavating» *Hippolytus*

Myth, Evidence, and the Archaeology of the Mind

Dimitris Garoufalīs

Philologist-Archaeologist

Themes in Archaeology 2025, 9(3): 265 - 282

This article reads Euripides' *Hippolytus* as a tragedy of interpretation, focusing on Phaedra's writing tablet as material evidence that acquires authority after being severed from the circumstances of its production. The discussion brings the play into a comparative, rather than directly historical, dialogue with two modern models for recovering the past: Heinrich Schliemann's archaeological excavation and Sigmund Freud's psychoanalytic interpretation. Schliemann's desire to verify myth through material remains and Freud's account of the persistence of the psychical past illuminate Theseus' fatal misreading of the tablet. The article argues that an artifact, a symptom, or a written trace does not possess a self-evident meaning. Its interpretation depends upon the recovery of context, while remaining exposed to the expectations, desires, and power of the interpreter.

Key words: Euripides, *Hippolytus*, Heinrich Schliemann, Sigmund Freud, writing tablet, evidence, archaeology of the mind